

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΜΑΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Γ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 220.

ΠΕΡΙ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΙΑΣ

παρὰ Ῥωμαίοις καὶ Βυζαντινοῖς

καὶ

ΠΕΡΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ.

Ἰπὲρ

Π. ΚΑΛΑΙΓΑ.

Α'.

Η γῆ παρέχει ἀφθόνως εἰς τὸν ἐργαζόμενον ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ὅσων χρῆζει πρὸς ὕλικὴν εὐημερίαν. Ἀλλὰ πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν ἀπαιτοῦνται πολλαὶ φροντίδες καὶ γνώσεις, πρὸ πάντων δὲ ἀκάματος φιλοπονία, ὥστε πολλάκις προτιμᾶται ἡ στέρησις ἀγαθῶν τῆς δι' ἐπιπόνου ἐργασίας κτήσεως αὐτῶν. Καὶ τὴν φιλοπονίαν ἔταν ὑποθέσωμεν ὑπάρχουσαν, μικρὸν συντελεῖ καὶ ταχέως μαραινεται, ἀμα οἱ διέποντες τὴν κοινωνίαν νόμοι δὲν προστατεύουν καὶ ἐξασφαλίζουν τὰ μετὰ πολλῶν ἰδρώτων κτώμενα ὠφελήματα.

Κατὰ τίνα τρόπον ἡ κοινωνικὴ τάξις ἐξασφαλίζει τὸν καταβάλλοντα κόπους καὶ θυσίας εἰς τὴν γεωπονίαν, δὲν εἶναι ἐν τούτοις εὐχερὲς γὰ ὀρίστητις.

Ὅταν εἰς τοὺς τυχόντας κατόχους, ἀλλ' εἰς αὐ-

τοὺς μόνους ἀπονέμεται πᾶσα ἐνδεχομένη προστασία πρὸς βεβαίαν καὶ ἀφιλονείκητον κτήσιν τῆς γῆς, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ὁ νομοθέτης παρέσχε πᾶν τὸ καθ' ἑαυτὸν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας.

Ὅστις μόνος ἐργάζεται, ἀνευ βοήθειας ἄλλων, τὸν λαχόντα κλῆρον, εἴτε μικρὸν εἴτε μέγαν, ἐλάχιστόν τι πορίζεται ἐκ τοῦ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ κρύπτοντος στέρνου τῆς κοινῆς μητρός, μόλις πρὸς ἰδίαν αὐτάρκειαν, οὐδὲ στιγμὴν ἀναπαυόμενος, καὶ γλίσχρος βιωῶν, οὐδὲν δὲ ἀποφέρων περίσσευμα ὑπὲρ τῶν ἀκλήρων, ἕσους μέλλει νὰ ἔχη δυσμενεῖς παλεμίους.

Μεταχειριζόμενος ὁμοίως τὴν συνδρομὴν ἄλλων διὰ νὰ προσαρμόσῃ εἰς τὸν προτιθέμενον σκοπὸν ὅλον τὸ πᾶσιν τῶν δυνάμεων αὐτῶν, φιλοτίμως ἐργαζομένων, ἐπάναγκες εἶναι ν' ἀμείψῃ τοὺς καταβαλλομένους κόπους ἀναλόγως τοῦ ὅλου κέρδους, ὅσον διώκει.

Ἡ ἐλευθέρᾳ ἐργασίᾳ ἀμειβομένη πρεπόντως καὶ συνετῶς διευθυνομένη εἶναι τὸ σημεῖον τῆς ἀκρας ἀκμῆς τῆς γεωπονίας, ὅπως μόλις κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους ἐν τοῖς εἰνομουμένοις τῶν ἐθνῶν ἔχομεν παραδείγματα.

Τοιαύτη ἀκμὴ δύο τινα ὑποθέτει, τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά ὅλων ἐνώπιον τοῦ νόμου, συνάμα ὁμοίως τὴν ὑπαρξίν κεφαλαίων πρὸς προκαταβολὴν τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐλευθέρως ἐργαζομένων καὶ ἀφθοναν χορήγησιν ὅλων τῶν πρὸς καλλιέργειαν ἀναγκαίων.

Ἄν ἐπαρκεσθῶμεν εἰς μόνην τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἰσονομίας, δὲν ἐπεταί ἀμέσως ἡ ἀνάπτυξις τῆς γεωργίας, ἀλλ' εἶναι ἐνδεχομένη ἡ στέρησις τοῦ γεωκτῆμονος ὄλων τῶν βοηθητικῶν χειρῶν, ὅσας δὲν εὐπορεῖ ν' ἀνταμείψῃ. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι, οἱ μὴ παρὰ τοῦ γεωκτῆμονος ἀμειβόμενοι διὰ τὴν μετ' αὐτοῦ πρόθυμον σύμπραξιν, εἶναι ἀνεξάρτητοι καὶ κύριοι νὰ πράξουν ὅπως βούλονται, δύνανται διὰ παντοίων συμφωνιῶν, εἴτε μερικῆς παραχωρήσεως ὠφελιμάτων, εἴτε μερισμοῦ τῆς γῆς, νὰ ἐνασχοληθοῦν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῆς, μεχρισοῦ οἱ ἐπιμελῆστεροι ἀποταμιεύσουν ἀποχρῶντα κεφάλαια, ὥστε νὰ προκαλέσουν πᾶσαν γονιμότητα τῆς γῆς, χρῆζουσαν ἀνθρωπίνου συνεργείας.

ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἰσονομίας, ἀσφαλιζούσης τὴν ἐκ τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας παριζομένην ἀσφάλειαν, γεννᾶται καὶ καταρτίζεται τὸ κεφάλαιον, δι' οὗ παρέχονται τὰ μέσα πρὸς πᾶσαν τῆς γῆς ἐπιμέλειαν.

Ἄλλ' αἱ ἀρχαῖαι κοινωνίαι δὲν ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῆς ἰσονομίας πάντων. Ἡ δουλεία ὑπῆρχεν ἀπαραίτητον αὐτῶν στοιχεῖον εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε καὶ ὁ ὑπέρτερος τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος ἐνόμιζεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει δούλος καὶ φύσει ἐλεύθερος — (Πολιτ. Α'. 5), καὶ ὅτι οἰκία τέλειος ἐκ δούλων καὶ ἐλευθέρων (αὐτ. 3).

Ἀντὶ ἐλευθέρου ἐργασίας καθ' ὅλην τὴν Ἀσίαν καὶ καθ' ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς κοινωνίας τῆς ἀρχαιότητος, εὐρίσκομεν τὴν δουλείαν παρέχουσαν τὴν ἀπαιτούμενην ὑπηρεσίαν πρὸς ἐπιμέλειαν τῆς γῆς.

Καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως πιστεύει τις, ὅτι ὁ ἔχων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ δούλους, καθ' ὅλα ὑποταγμένους, καὶ ὡς κτήνη ἐργαζομένους, ἐνῶ πλεονεκτοῦν κατὰ τὴν διάνοιαν, μεταχειρίζεται ὑπερρετικώτερον ὄργανον πρὸς τὸν διωκόμενον σκοπὸν.

Καὶ ἡ θεωρία ἐν τούτοις καὶ ἡ πείρα συμφωνοῦν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἐναντίου. Οἱ δούλοι, οὐδὲν ἴδιον κεκτημένοι, οὐδὲν ἐλπίζοντες ἐκ τῆς ἀυξήσεως τῆς ἐργασίας καὶ ἐκ τῆς ἀφθονωτέρας συγκομιδῆς, καὶ πάντα καταβαλλόμενον κόπον λογίζοντες ἀναπόδοτον θυσίαν, εἶναι μὲν ἐμψυχοὶ μηχαναί, ἀλλ' αἰψυχαὶ αὐτῶν ἐξαχρειοῦνται στερούμεναι τοῦ αὐτοπροαιρέτου καὶ οὐδέποτε κυριευόμεναι ὑπὸ τοῦ κυρίου τῶν σωμάτων, ἅτινα ὑπηρετοῦν μόνον ὑπὸ τὸ ἄγρυπνον ὄμμα τοῦ ἔχοντος πρόχειρον τὴν σωματικὴν τιμωρίαν, ἀνευ φιλοτιμίας πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ τῆς πρὸς τὸ ἔργον δεξιότητος. Καὶ αἱ πολλαὶ δὲ αὐταὶ Ἀττικαὶ μυριάδες τῶν οἰκετῶν δεδαιμέται εἰργάζοντο τὰ μέταλλα (Ἀθῆν. ΣΓ').

Ὁ Ἡσίοδος ὡς παράγγελμα καλοῦ οἰκοδεσπότης λογίζει.

Θῆτα τ' αἰκὴν ποιῆσθαι καὶ ἀτεκνον ἔριθον

Δίξασθαι κίλομαι χαλεπὴ δ' ὑπόπορτις ἔριθος.

ὥστε προτρέπει ἐν πάσῃ σκληροκαρδίᾳ τὴν ἀποπομπὴν τῆς ἐγκυμονούσης δούλης (ὑπόπορτις ἔριθος).

Ἐτι σκληρότερος εἶναι ὁ Κάτων, ὅστις ἐγραφε περὶ Γεωργίας παραγγέλλων τὴν πώλησιν τῶν δού-

λων, ἀμα προιούσης τῆς ἡλικίας, ὥστε ἐπιτιμᾶται ὑπὸ Πλουτάρχου δικαίως, ἀντιτάσσοντος παραδείγματα γηροκομίας καὶ μετὰ θάνατον τιμῆς αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζώων, ὡς τῶν ἐργασθειῶν εἰς τὰ Ἐκατόμπεδον ἡμιόνων, καὶ τοῦ παρανηξασμένου εἰς τὴν Σαλαμίνα κυνὸς τοῦ Ξανθίππου.*

Ὅσον ἀνεπιτηδεῖα ἦτον ἡ δουλεία πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῶν τεχνῶν, ἀποφαίνεται ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις (Στ'. 796): α Οὐκοῦν καὶ ο τοῦναντίον ὡς ὑγιᾶς οὐδὲν ψυχῆς δούλης, οὐδὲ πῶ ο στεῖειν οὐδέποτ' οὐδὲν τῷ γένει δεῖ τὸν νοῦν κερ κτημένον. Ὁ δὲ σοφώτατος ἡμῖν τῶν ποιητῶν ο καὶ ἀπερφήνατο

*Ἐμῖσι γὰρ τ' ἀρετῆς ἀπαένονται εὐρύσπα Ζεὺς

*Ἄνερος, εἶτε' ἂν μὴν κατὰ δούλιον ἔσκη ἔλθῃσιν.

Ἄν ἡ Ῥώμη δὲν ἐφήρμοζε θαυμασίως τὸ ἀξίωμα ἐκ τῆς πολιτείας τρέφεσθαι, ἐμελλεν ἐνωρὶς νὰ σπανίσῃ τῶν μέσων πρὸς διατήρησιν τῶν λεγεῶνων. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία πρώτη, καὶ ἡ Σικελία κατόπιν καὶ τελευταῖον ἅπασαι αἱ κατακτηθεῖσαι χῶραι συνεισέφερον ἀφθόνως.

Ὡς ἐκ τῶν παντοίων κατακτήσεων καὶ τῆς μεταδόσεως ἰσοπολιτείας προσωκειώθησαν οἱ Ῥωμαῖοι νέα στοιχεῖα, ὥστε παρὰ τὴν δουλείαν εὐρίσκομεν μέσσην τινα κατάστασιν μεταξὺ δουλείας καὶ ἐλευθερίας, τὴν τῶν δουλοπαροίκων (coloni), προσκεκολλημένων ἀναποσπάστως εἰς τὸ ἔδαφος καὶ μόνον ἔργον ἐχόντων τὴν γεωπονίαν.

Ἡ μελέτη τῆς καταστάσεως τῶν δουλοπαροίκων τούτων, τοὺς ὁποίους οἱ Βυζαντινοὶ ὠνόμαζον πρῶτον ἐναπογράφους (adscriptitii, censiti), καὶ μετὰ ταῦτα παροίκους, γίνεται σπουδαιότατη, οὐ μόνον πρὸς γνῶσιν τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας καὶ τῶν αἰτίων τῆς παρακμῆς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διότι ἀνάλογος θεσμὸς ὑπῆρξε τὸ συμπλήρωμα τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος καὶ ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἣδη δὲ ἡ Ῥωσικὴ Κυβέρνησις ἀποφασιστικῶς βαίνουσα πρὸς τὰς μεταρρυθμίσεις, ὅσας ὁ ἡμέτερος αἰὼν ἐπικαλεῖται, καταγίνεται μετὰ κόπου εἰς ἐξάλειψιν αὐτοῦ, ὡς κυριωτέρου προσκόμματος τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας.

Β'.

Δυσχερέστατον ἔργον εἶναι νὰ ὀρίσωμεν, πότε κατὰ πρῶτον ἀνεφάνη παρὰ Ῥωμαίους ἡ δουλοπαροικία καὶ ἐκ τίνων προσέδη αἰτίων.

Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εὐρίσκομεν τὴν δουλοπαροικίαν ἐπικρατοῦσαν καθ' ὅλην τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν, καὶ φθάσασαν τὴν τελευταίαν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, ὥστε μικρὸν τι προσέθησαν ἢ μετέβαλον αἱ ἐπερχόμεναι γενεαί.

Τούτου ἕνεκα προηγουμένως ἐξετάζομεν, ποῖα ἦτον ἡ δουλοπαροικία κατὰ τοὺς χρόνους, ὅτε ἡ τοιαύτη κατάστασις διὰ τῆς νόμοθεσίας συστηματικῶς ὑποτυποῦται.

Τί ἦσαν τότε οἱ δουλοπάροικοι, ἦσαν ἐλεύθεροι, ἦσαν δούλοι, καὶ ποῖα τὰ δικαιώματα, ποῖαι δὲ αἱ ὑποχρεώσεις αὐτῶν;

Κατὰ τὴν γνώμην τῶν Αὐτοκρατῶν δὲν ἦσαν ποσῶς δούλοι, ἀλλ' οὔτε πάλιν ἐντελῶς ἐλεύθεροι, ὥστε ἀκριβῶς διαστῆλονται ὡς τρίτη καὶ μέση τάξις μεταξὺ ἐλευθέρων καὶ δούλων. Οὕτω λέγει ὁ Ἰουστινιανός (α) Ne diutius dubitetur, si quis ex adscriptitia et libero, vel ex adscriptitia et seruo κτλ. Οἱ Αὐτοκράτορες Θεοδόσιος καὶ Ἀρκάδιος τοὺς θεωροῦν μὲν πολίτας (ingenui), ἀλλὰ δούλους τῆς γῆς (serui terrae) (β). Ὡς μὴ ὑπαγόμενοι εἰς δουλικὴν κατάστασιν οἱ ἐναπόγραφοι συνάπτουν νόμιμον γάμον (γ), ἐνῆρ οἱ δούλοι ἦσαν πρὸς τοῦτο ἀνίκανοι, ἀπλῶς συνοικοῦντες (contubernium).

Ὁ καθυπερβατικὸς περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐναπογράφων εἰς τοῦτο κυρίως συνίστατο, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ κτῆμα, εἰς τὸ ἀνήκον — glebis inhaerere praecipimus (δ), οὔτε αὐτογνωμόνως, οὔτε ἀδείᾳ τοῦ κυρίου τοῦ κτήματος. Κατ' Εὐστάθιον (ε) α Οἱ γεωργοὶ ὄφειλον τῇ βίᾳ τῆς γῆς ἢ τῇ γεωργίᾳ ἐμπεπῆχθαι, ὥστε μηδὲ ἐν ῥοπῇ τινος καιροῦ ἀποστῆναι τῆς γεωργίας. Ἡ ὑπῆρχε λοιπὸν συνάμα καὶ ὑποχρέωσις καὶ δικαίωμα αὐτῶν ἢ μόνιμος καὶ ἀδιάσπαστος πρᾶξις εἰς τὸ ἐδάφος, ὥστε δὲν ἦσαν ἀποβλητέαι πρὸς τῶν κυρίων αὐτῶν.

Ἰδοὺ κατὰ τίνα τρόπον ὁ νόμος ἐδίδο κῦρος εἰς τὴν ὑποχρέωσιν καὶ εἰς τὸ δικαίωμα.

Ὁ κύριος τοῦ κτήματος εἶχε ἀγωγὴν διεκδικητικὴν κατὰ παντὸς δεχθέντος τὸν δραπετὴν (ς) καὶ ὁ ἐν γνώσει κάτοχος αὐτοῦ ὑπέκειτο εἰς ἀποζημιώσεις (ζ). Ἄν ὅμως ὁ δραπετὴς δὲν κατείχετο παρ' ἄλλου, ἀλλὰ περιεφέρετο ἐλεύθερος, κατ' αὐτοῦ τοῦτου ἐδίδοτο ἡ ἀγωγή, ὡς κλέπτου τοῦ ἰδίου προσώπου, μὴ δυναμένου νὰ μεταλλάξῃ κατάστασιν οὔτε διὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας (η).

Οὔτε ἡ ἱερωσύνη ὑπῆρχεν ἀσφιλῆστερον καταφύγιον, ὡς ἐκ τῆς διατάξεως, ὅτι ἐκτὸς τῆς πατρίδος δὲν χειροτονεῖται ὁ ἐναπόγραφος, ὁ δὲ χειροτονούμενος δὲν ἀπαλλάσσεται τοῦ κεφαλικοῦ τέλους (θ). Πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν τοῦ κυρίου προέβησαν ἐπιτοσούτων, ὥστε ὡς ἀκυρον ἐλόγισαν τὴν χειροτονίαν κληρικῶν ἢ τὴν κατάταξιν μοναχοῦ ἀνευ τῆς συναίνεσεως ἐκείνου, ἀσκαίντος τὸ τῆς διεκδικήσεως δικαίωμα. Ταῦτα διέταξαν οἱ Αὐτοκράτορες Θνώριος καὶ Θεοδόσιος (ι) καὶ κατόπιν ἀκριβέστερον ὁ Ζήνων (ια),

(α) L. 21. C. de agr. (11, 47).

(β) L. 1. C. de col. (11, 51).

(γ) L. 24. C. de agr. (11, 47).

(δ) L. 15. C. aut.

(ε) Ἐκδ. Ζαχαρίου Α'. § 10.

(ς) L. 6, 23, § 2. C. de agr. (11, 47).

(ζ) L. 1. C. de col. (11, 51). L. 1. C. de col. (11, 52).

L. 2. C. de fug. (11, 63).

(η) L. 6, 11, 23. C. de agr. (11, 47). L. 3. C. de fug.

(11, 63). Ἀλλ' ὡς διεκδικεῖται κατόπιν ἐδίδοτο πρὸς τοῦ κυρίου τῆς γῆς ὡς στρατιώτης.

(θ) L. 33. C. Th. de episc. (15, 2) ἔστω L. 14. C. de ep. (1, 3).

(ι) L. 16. C. aut.

(ια) L. 37. C. aut.

φοβηθέντες μὴ ὑπερπληρωθοῦν αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια διὰ τῆς πανταλοῦς ἐγκαταλείψεως τῶν ἀγρῶν. Πλείον σέβας πρὸς τὴν ἱερωσύνην ἐδειξεν ὁ Ἰουστινιανός, καθ' ὃν α Τοὺς δὲ ἐναπογράφους ἐν αὐταῖς μόναις ταῖς κτήσεσιν, ἐν αἷς εἰσὶν ἐναπόγραφοι, κληρικοὺς καὶ παρὰ γνώμην τῶν δεσποτῶν γίνεσθαι συγχωροῦμεν, ἐφ' ᾧ μὲν τοι γὰρ, ὡς τε κληρικοὺς αὐτοὺς γινομένους τὴν ἐπιχειρήσασθαι αὐτοῖς γεωργίαν πληροῦν (Νεαρά 423 κεφ. ιζ'). Μόνον αἱ χειροτονούμενοι ἐπίσκοποι κατὰ Ἰουστινιανὸν ἦσαν ὅλως ἐλεύθεροι (αὐτ. κεφ. δ').

Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κυρίου (patronus) ὅτι οὐδέποτε ὁ ἐναπόγραφος μελλοί νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ κτῆμα.

Τίς ἦτον ὅμως ἡ ἀσφάλεια τῶν ἐναπογράφων περὶ μὴ ἀποβολῆς ἐκ τοῦ κτήματος; Ὁ ἐναπόγραφος δὲν εἶχε ἀγωγὴν κατὰ τοῦ κυρίου, πλὴν ἐπὶ τῶν ἐξῆς περιστάσεων: πρῶτον πρὸς ἀμφισβήτησιν τῆς ιδιότητος αὐτοῦ, ἢ, ὕπερ τὸ αὐτό, πρὸς ἀμφισβήτησιν τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος τῆς γῆς (α), δεύτερον ὅτε ἀναιρέτως ἠξάνετο ὁ καταβαλλόμενος παρὰ τοῦ ἐναπογράφου κανὼν (superexactio), καὶ τρίτον ἐπὶ καταμηνύσει ἐγκληματικῆς πράξεως (β).

Ὁ ἐναπόγραφος αὐτὸς στερούμενος ἀγωγῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ματαιώσῃ τὴν ἀποβολὴν καὶ νὰ ἐκδιώσῃ τὴν εἰς τὸ κτῆμα ἐπάνοδον. Τοιαύτην προστασίαν δικαιώματος ἐνόμισεν ὁ νομοθέτης ἐπιβλαβῆ, ὡς δίδουσαν αἰσθητὴ ἀνεξαρτησίας ἀπέναντι τοῦ κυρίου καὶ παραλύουσαν τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπαταγήν. Διὰ νὰ μὴ δυνηθῇ ἐντούτοις ὁ κύριος, καὶ τοι περιβεβλημένος τασαύτην ὑπεροχὴν, ν' ἀποδιώξῃ τὸν ἐναπόγραφον, ὁ νομοθέτης ἐκήρυξεν ἀκυρον πᾶσαν πώλησιν αὐτοῦ ἀνευ τοῦ κτήματος, ἢ μετὰ μικροῦ τινος μέρους αὐτοῦ πρὸς καταστρατήγησιν τοῦ νόμου, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν τὸν πωλητὴν νὰ ζητήσῃ τὴν ἀκύρωσιν τοῦ πραχθέντος (γ), ἢ τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ, μὴ χωρούσης παραγραφῆς. Οὐδεὶς γινώσκων τὸ ἀκυρον τῆς πράξεως, αἰετοτε προσβλητέας, ἠδύνατο νὰ κινδυνεύσῃ τὴν ἀντὶ χρημάτων ἀπόκτησιν ἄλλοτρίου ἐναπογράφου, ὅστις τοιοῦτοτρόπως παρ' οὐδενὸς ἐγίνετο δεκτός. Ὁ Βαλεντινιανός Γ' ἐπέτρεψε τὴν ἀνταλλαγὴν ἐναπογράφων (δ) ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανός δὲν παρεδέχθη ἐν Κώδικι τὴν διάταξιν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπαγορεύεται εἰς τὸν κύριον ἢ ἐκποίησης κτήματος ἀνευ τοῦ ἐναπογράφου (ε).

Τοῦτο μόνον παρεδέχθη ὁ Ἰουστινιανός ἐκ προγενεστέρως διατάξεως, ὅτι ὁ κύριος δύο κτημάτων δύναται νὰ μεταθέσῃ ἐναπογράφους εἰς τὸ εὐφορώτερον, ἐξ ὧν πλείονες τρέφονται, ἀλλ' ἡ μετάθεσις αὐτῆ, ἀπαξ γενομένη, διατηρεῖται διηνεκῶς (ς).

(α) L. 20, 22. C. de agr. (11, 47).

(β) L. 2. C. in quib. (11, 49).

(γ) L. 7. C. de agr. (11, 49).

(δ) Nov. Valent, tit. 9.

(ε) L. 9. C. de agr. (11, 47).

(ς) L. 13, §. 1. C. aut.

Ὅλα ταῦτα δὲν ἐξησφάλιζον τὸν ἐναπόγραφον ἀπὸ βιαίας καὶ αἰφνιδίου ἀποβολῆς, ὅτε μάλιστα δὲν εἶχε, ποῦ νὰ καταφύγῃ, διότι παρ' αὐθεντοῦ ἐγένετο δεκτός, ὁ δυνάμενος μετὰ ταῦτα νὰ διεκδικηθῇ παρὰ τοῦ κυρίου, ἀπαιτούντος ἴσως καὶ ἀποζημιώσεις.

Τοῦτο τὸ χάσμα ἀναπληροῦν ἄλλαι διατάξεις τῆς νομοθεσίας περὶ φορολογικοῦ συστήματος, καθ' ἃ ὑπεβάλλετο ὁ κύριος εἰς ἐπιτήρησιν διοικητικὴν λόγῳ τοῦ δημοσίου συμφέροντος, ὡς μεταλίγον ῥηθήσεται.

Μόνη φιλόφρων διατάξις ἐπὶ προστασίᾳ τῶν δουλοπαροίκων, ἀπαντᾶται ἡ ἐξῆς ὅτι « τῶν ἀργῶν διαιρουμένων καὶ τῶν ἐναυτοῖς γεωργῶν, οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον τὸν πατέρα ἐκ τῶν παίδων ἢ τοὺς ἀδελφοὺς ἐξ ἀλλήλων, ἢ τὸν ἄνδρα παρὰ τῆς γαμετῆς (α) ». Ἡ αὐτὴ δὲ πρόνοια ἐγένετο ἐπὶ μεταθέσεως ἐναπογράφων, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη (ε).

Ὅλα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ ἐναπόγραφος οὐδὲν εἶχε πραγματικὸν δικαίωμα ἐπὶ τῆς γῆς, λόγῳ τοῦ ὅπου νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν προστασίαν τοῦ νόμου, εἴτε κατὰ τοῦ κυρίου τῆς γῆς, εἴτε κατ' ἄλλου τινος.

Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅμως ὅτι ἐκατέρωθεν ὑπῆρχε πληρεστάτη ἡ ἀσφάλεια πρὸς ἀδιάσπαστον προσκόλλησιν τοῦ ἐναπογράφου ἐπὶ τῆς γῆς, ποία ἦτον ἐν γένει ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κυρίου σχέσις; τί ὄφειλεν ὁ ἐναπόγραφος εἰς τὸν κύριον καὶ μέχρι τίνος ἐξετείνετο ἡ ἐξουσία τούτου ἐπὶ τοῦ ἐναπογράφου;

Ἄντι τῆς πληρεστάτης ἐπικαρπίας τῆς γῆς ὁ ἐναπόγραφος ἐχρεώσεται πρὸς τὸν κύριον ἐτήσιον κανόνα (annuae functiones), ἐν γένει μὲν ἀποδιδόμενον εἰς εἶδος, ἀλλ' ἐπετρέπετο συμφωνία περὶ καταβολῆς διὰ χρημάτων (γ). Περὶ τοῦ μέτρου τοῦ κανόνος μίαν μόναν γνωρίζομεν διατάξιν, ἀπαγορεύουσαν εἰς τὸν κύριον τὴν ὑπὲρ τὸ σύνθηδες καὶ κατὰ τὰ ἐκπαλαι παραδεδογμένα αὐξήσει αὐτοῦ, καθ' ἣν περίπτωσιν, ὡς εἶδομεν, ἐξαιρετικῶς ἐδίδετο ἀγωγή εἰς τὸν ἐναπόγραφον κατὰ τοῦ πλεονεκτοῦντος κυρίου (δ).

Τὸ μετὰ τὴν ἀπότισιν τοῦ κανόνος περίσσευμα ἐγένετο ἐντούτοις ἰδία περιουσία τοῦ ἐναπογράφου, ἔχοντος πρὸς τοῦτο ἰκανότητα; Περὶ τούτου δὲν ἔχομεν διατάξεις ῥητάς, γνωρίζομεν δὲ μόνον, ὅτι ἀπγορεύετο εἰς τὸν ἐναπόγραφον ἡ ἀπαλλοτριώσις τῆς ἰδίας περιουσίας ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ κυρίου, ἡ δὲ περιουσία τοῦ ἐναπογράφου ἐλέγετο χρημάτιον (peculium) ὡς τοῦ δούλου, καὶ ὑπὲρ τοῦ κυρίου ἐλογίζετο ἀποκτῶν αὐτὸ ὁ ἐναπόγραφος, μεθ' οὗ καὶ συνδιεδικεῖτο, ὅτε αὐτὸς κατεῖχετο παρ' ἄλλου (α).

Ὡς ἐκ τούτων δικαιούμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα,

ὅτι ὁ ἐναπόγραφος εἶχε τὴν χρῆσιν καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας, μὴ ὑποχρεούμενος νὰ δώσῃ πρὸς τὸν κύριον ἐπέκεινα τοῦ νομοσμένου κανόνος, ἀλλ' ἡ περιουσία αὐτὴ ἔπρεπε νὰ μὲν πάντοτε παρὰ τῷ ἐναπογράφῳ ὡς κεφάλαιον συντελεστικὸν εἰς τὴν γεωργίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπγορεύετο ἡ ἀπαλλοτριώσις παρὰ γνώμην τοῦ κυρίου.

Ἐν τούτοις διὰ τοῦ θανάτου μετέβαινε τὸ χρημάτιον εἰς τοὺς νομίμους καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμους τοῦ ἐναπογράφου. Τοῦτο ἐπικυροῖ ἡ διατάξις, ὅτι ὁ αἰρετικὸς ἐναπόγραφος στερεῖται τῆς τρίτης μοίρας ἐκ τοῦ χρηματίου (α), καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ τιμωρία αὕτη, ἂν ἐβλάπτετο ἀμέσως ὁ κύριος ὅστις οὐδαμῶς παρεξέκλιπε τῆς ὀρθοδοξίας. Προσέτι καὶ ἡ ἄλλη διατάξις ἐμπεδοῖ τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν, ὅτι ὁ κληρικὸς καὶ μοναχὸς ἀποθνήσκων ἀδιάθετος καὶ ἀκληρὸς κληρονομεῖται παρὰ τῆς ἐκκλησίας, ἢ τῆς μονῆς, πλὴν τοῦ ἐναπογράφου ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κληρονομουμένου παρὰ τοῦ κυρίου (ε).

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων μανθάνομεν, ὅποια ὑπῆρχεν ἐν γένει ἡ τύχη τῶν δουλοπαροίκων, ἐκ γενετῆς μὲν ἐχόντων τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὴν γεωργίαν, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῆς ἰδίας αὐτῶν κλίσεως ἀναποσπάστως ἐμπεπηγμένων εἰς ὠρισμένον κτῆμα, καὶ οὐδὲ στιγμὴν δυναμένων ν' ἀπομακρυνθῶν (μηδὲ ἐν ῥοπῇ τινος καιροῦ ἀπαστῆναι τῆς γεωργίας).

Ἄλλ' ἤδη ὑπολείπεται ἡ ἀπορία, κατὰ τίνα τρόπον ἐβεβαιούτο ἡ προσκόλλησις ἐκάστου ἐναπογράφου εἰς ἕκαστον κτῆμα, ὡς δούλου αὐτοῦ (servi tergae); — Τίσον ἡ ἀπορία αὕτη, ὡς καὶ ἡ στέρησις ἀγωγῆς τῶν ἀποβαλλομένων ἐναπογράφων, δεικνύουν τὴν ἀνάγκην δημοσίου ἐλέγχου, καθόσον μάλιστα οὔτε δι' ἀμοιβαίας θελήσεως καὶ κοινῆς συναίνεσεως ἐναπογράφου καὶ κυρίου ἠδύνατο νὰ διασπασθῇ ὁ ἀδιάρρηκτος μετὰ τῆς γῆς σύνδεσμος. Τούτων πάντων λαμβάνομεν σπουδαίαν ἐξήγησιν διασκοποῦντες τὸ σύγχρονον φορολογικὸν σύστημα.

Γ'.

Ἐνταῦθα θέλομεν ἐνασχοληθῆ περὶ μόνων τῶν ἀμέσων φόρων, ταυτέστι περὶ τοῦ ἐγγείου φόρου καὶ τοῦ προσωπικοῦ, ἢ κεφαλικοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὁ ἐγγειος φόρος ἐπεβάλλετο κατὰ ποσοτὸν ἐπὶ ὠρισμένης ἐκτάσεως τῆς γῆς. Ὅλη ἡ χώρα διηρθεῖτο εἰς μέρη, ὧν ἕκαστον ἐτέλει ἴσον ποσὸν ἐγγείου φόρου. Ἐκάστη φορολογικὴ μονὰς οὕτως εἶπειν ἐλέγετο ζεῦγος, ἢ ζευγοκεφαλή (caput), καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐγγειος φόρος, ἦτο: τὸ τέλοςμα, ἰνομάζετο capitatio. (γ). Κλέγετο ὅμως καὶ jugatio, ἢ terrena jugatio, ἦτοι ἰδαφικὸν τέλοςμα (δ).

Πρὸς τοῦτο ὑπῆρχον δημόσια βιβλία, ἐν οἷς ἀ-

(α) L. 11. C. comm (3, 38) Bas. 1B'. Γ'. 11.

(ε) L. 13, § 1. C. de agr. (11, 47).

(γ) L. 5, 20. § 2. C. de agr. (11, 48).

(δ) L. 23. § 1. C. αὐτ. L. 1, 2. C. h' quib. (11, 49).

(ε) L. 2. C. in quib. (11, 49) L. 18, 23. § 2. C. de agr. (11, 47) Bas. Ν'. α. 18.

(α) L. 54. C. Th. de Haeret (16, 5).

(ε) L. 20. C. de episc. (1, 3).

(γ) L. 2. C. de imm. (10, 25) L. 9. C. de act. 4, 49).

(δ) L. 2. C. de fundis (11, 65) L. 9. C. de agr. (11, 47) L. 1. C. de colon. (11, 51).

νεγράφοντο ἀκριβῶς τὰ κτήματα, ἐσημειοῦντο δὲ, ὡς λέγει ὁ Οὐλπιανός (α), τὸ ὄνομα τοῦ κτήματος, τῆς περιφερείας, τοῦ χωρίου καὶ τῶν δύο πλησιέστερων γειτόνων, ἂν τὸ κτήμα ἦτον ἀρώσιμον, ἢ μή, ὡς ἐκ τῆς χρήσεως τῶν δέκα τελευταίων ἐτῶν, ἢ ἑκτασίς αὐτοῦ, ἐπὶ ἀμπέλων ὁ ἀριθμὸς τῶν κλημάτων, ἐπὶ ἐλαιώνων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλαιῶν καὶ αἰὲν αὐτῶν λίμναι, ἢ ἀλικαί. Ταῦτα πάντα ἐσημειοῦντο ἐπὶ τῇ δηλώσει (professio) τοῦ ἰδιοκτῆτου συναμα ὀρίζοντος καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὄλου.

Αὐτὰ τὰ βιβλία, ὡς κρίνει ὁ Γοδοφρέδος (β), κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὠνομάσθησαν capitula καὶ κατὰ σύγκοπὴν catastra, ὅθεν καὶ τὸ γαλλικὸν cadastre.

Κίμαι βέβαιον ὅτι τὰ βιβλία τοῦ ἐγγείου φόρου ἀνεθεωροῦντο, ἢ ἀνεψηλαφοῦντο πρὸς διόρθωσιν τῶν ἡμαρτημένων (γ), ἀλλ' ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ Οὐλπιανοῦ, ὅτι σκοπεῖται ἢ κατὰ τοὺς δέκα τελευταίους ἐνιαυτοὺς χρήσις ἀγροῦ, πιθανολογεῖται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀνά πᾶσαν δεκαετίαν ἐγένετο ἢ ἀναψηλάφησις (δ).

Μετὰ ταῦτα ὁμοίως ἐπεκράτησε δεκαπενταετής περίοδος, ὠνομασθεῖσα Ἰνδικτίων (indictio), ὡς ἐκ τῆς ἐνδεικνυομένης κατ' ἔτος ποσότητος τοῦ φόρου ἦτοι τῆς ἐπιτεμῆσεως (delegatio) (ε).

Ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐπέκεινα συνήθως ἡ χρονολογία ὀρίζεται ἐν τοῖς νόμοις καὶ ταῖς ἀντιγραφαῖς διὰ τοῦ ἔτους τῆς δεκαπενταετοῦς περιόδου, οἷον Ἰνδικτίωνος πρώτης, δευτέρας, τρίτης, μέχρι πεντεκαίδεκάτης. Οἱ Βυζαντινοὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους προσέθετον καὶ τὸ ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἐν δὲ τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἐνίστατο παρέγραφον καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς περιόδου ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως, οἷον Indictionis LXXIX anno V (ς).

Τὸ τῆς Ἰνδικτιῶνος ἔτος ἤρχετο ἀπὸ τῆς πρώτης Σεπτεμβρίου, ὅπερ συνάδει ἀκριβῶς πρὸς τὴν καταβολὴν τοῦ φόρου, γινομένην εἰς τρεῖς ἴσας ἡμέρας, τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου, τὴν πρώτην Μαΐου καὶ τὴν πρώτην Ἰανουαρίου, ἀπὸ δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου ἐλογίζετο πάντοτε τὸ ἐπιβαλλόμενον ποσὸν τοῦ ἐτησίου φόρου, ἦτοι τῆς ἐπιτεμῆσεως. α Τριμερῶς » δὲ πάντα τὰ δημόσια εἰσφερέσθω—τουτέστι Καλάνδαις Ἰανουαρίαις, καὶ Καλάνδαις Μαΐαις, καὶ » πρὸς τὰ τέλη τῆς ἐπιτεμῆσεως (δηλ. τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου), ἐξ ἴσων τριῶν μερῶν διαιρουμένων τῶν δημοσίων, καὶ μηδεμιᾶς καινοτηρίας » ἐν τῷ μέσῳ γινομένης κατὰ τῶν συντελῶν (ζ). »

Πῶς προσδιορίζετο κατ' ἔτος ἡ ἐπιτέμνησις, ἦτοι πῶς ὀρίζετο τὸ ποσὸν τὸ ἐπιβάλλον εἰς ἕκαστον φο-

ρολογικὸν μόριον τῆς γῆς, ὥστε νὰ εὐρεθῇ ἀμέσως ποῖον ἕκαστος ἰδιοκτῆτης ὀφείλει τέλοςμα, ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν. Ἐκ τῶν εἰρημένων ὁμοίως προκύπτει ὡς ὄλως σφαλερὰ ἢ ὑπόθεσις τοῦ Δυβῶ (α), ὅτι ἀνά δεκαπενταετίαν ὀρίζετο ἄπαξ ἡ βᾶσις αὕτη. Τὸ ἐναντίον μαρτυρεῖται ἐκ τῶν νόμων — indictione anniverſarii vicibus emissa (β). Ἐπίσης ὄλως ἀδέσποτος εἶναι ἡ ὑπόθεσις, ὅτι κατ' ἔτος μὲν ὀρίζετο ἡ ἐπιτέμνησις, ἀλλὰ πάντοτε κατὰ τὸν μέσον ὄρον τῆς προσόδου τῶν τελευταίων δέκα ἐτῶν (γ). Ὡς παρατηρεῖ ὁ Κ. Σαβινύ (δ), ἦτον ὄλως περιττὴ ἢ ἀκριβῆς σημείωσις τῶν ἰδιοκτῆτων ἕκαστου κτήματος, ἅμα ἐσημειοῦτο ἢ ἐπὶ δέκα ἔτη πρόσδοδος. Ὁ κυριώτερος λόγος ὁμοίως εἶναι τὸ λίαν δυσχερὲς τοῦ πράγματος.

Τοιουτοτρόπως πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ἡ βᾶσις προσδιορίζετο κατὰ τὰς προϋπολογιζόμενας τοῦ κράτους ἀνάγκας.

Ὡς ἐκ τούτου καθίσταται σφόδρα πιθανόν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὸ διανεμητικὸν σύστημα, ὡς φρονεῖ ὁ Κ. Σαβινύ, καθόσον ἐν γένει προσδιορίζετο πρῶτον τὸ ἐκ τῶν φόρων εἰσπραχθησόμενον ποσόν, τοῦτο δὲ διενέμετο κατὰ χώρας, καὶ πάλιν ὑποδιηρεῖτο κατὰ διοικήσεις, μεθ' ἧς ἐπαρχίας, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις ἐγένετο ἡ τελευταία πράξις τῆς διανομῆς, διαιρουμένου τοῦ ἐπιβάλλοντος εἰς τὴν ἐπαρχίαν ποσοῦ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φορολογικῶν μονάδων (capita). Τὴν εἰκασίαν ταύτην ὑποστηρίζει ὁ Εὐμένιος (ε) ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἐπιβάλλοντος εἰς τὴν Γαλλίαν ὡς διαφέροντος (Gallicani census communis formula). Ὁ αὐτὸς ἐπαινεῖ τὸν Μ. Κωνσταντίνον, ὅτι ἀφῆκεν εἰς τοὺς ἑδούους ἑπτακισχίλια τέλοςματα (septem millia capitum), ἐπέκεινα τουτέστι τοῦ ἐβδόμου μέρους ὄλων ὁμοῦ τῶν τελεσμάτων, καὶ οὕτω ἀνεζωπύρωσε πέντε καὶ εἰκοσακισχίλια ἄρα ὁμοῦ ἦσαν 32 χιλ, ὅπερ ἐξηγεῖται κάλλιστα κατὰ τὸ διανεμητικὸν σύστημα. Πρὸ τοῦ Σαβινύ ὑπεστήριξε τὴν εἰκασίαν ὁ Γοδοφρέδος (ς), καθότι μαρτυρεῖται ὅτι ἡ γενικὴ ἐπιτέμνησις (delegatio) κατ' ἐπαρχίας ὑποδιηρεῖτο εἰς μερικὰς ἐπιτεμῆσεις, ἦτοι ἐπιταγὰς (ζ). Ἄλλο διδόμενον παρέχει ὁ Ἀμμιανός (lib. 16. c. 5) περὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὅτι ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας εὐρήκεν ἕκαστον τέλοςμα (caput) ἐξ 25 χρυσῶν καὶ κατέλιπεν αὐτὸ ἐξ 7 μόνων, δηλ. εὐρήκε τὸ συντελούμενον παρ' ἑκάστης φορολογικῆς μονάδος περίπου ἐκ δραχμῶν 425 καὶ ἀφῆκεν αὐτὸ ἐκ δρ. 119.

Ἐπὶ τῶν χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων, ὡς εἶπομεν, ἀνά δεκαπενταετίαν ἐγένετο ἀναθεώρησις τῶν κτη-

(α) L. 4. de cens (50,15).

(β) Paratitl. Cod. Th. XIII. 10

(γ) L. 2. de cens (50,15).

(δ) Savigny Zeit schrift gesch. RW, VI. s 395.

(ε) L. 3. C. Th. de indict. (11, 5).

(ς) Art de verif. les dates I. s. 36.

(ζ) L. 13. C. de ann (10,16) Buz. NET. s 43.

(α) Dubos Monarchie française I. ch. 42.

(β) L. 8. C. Th. de extr. (11,16). L. 3. C. Th. de ind. 11,5)

(γ) Le Beau Mém. de l' Acad. des Inser. XL. 1 s. 189.

(δ) Zeitschr. VI. s. 383.

(ε) Gratiar. act. ad Constant. c. 5.

(ς) Paratitla C. Th. lib II tit. 5

(ζ) L. 1. C. Th. de ann. (11, 1) L. 3, 4. C. Th. de indict. (11, 5).

ματικῶν σημειώσεων πρὸς διόρθωσιν τῶν ἡμαρτημένων. Ἐκτάκτως ἐν τούτοις κατὰ δέησιν πόλεως ἢ ἐπαρχίας ἀδικουμένης ἐστέλλετο ἐπόπτης ἢ ἐξιωτής, ἔργον ἔχων νὰ ἐξετάσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἐκθέσῃ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις μόνος ἐδίδοι κουφισμὸν διὰ μειώσεως τῆς ἐκταγῆς, παρ' αὐτοῦ ἐπιβλήθεισος καὶ ὡς ἐκ τούτου μὴ μεταβλητέας παρ' ἄλλου τινος. Ἄνευ βασιλικῆς κελεύσεως οὔτε προθεσμία ἐδίδοτο πρὸς βραδυτέραν εἰσφορὰν τῶν τελουμένων (α). Διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης φαίνεται καταργουμένη ἡ ἀδεια, ἣν εἶχον ἄλλοτε οἱ ἐπιτετραμμένοι τὰ τῶν φόρων περὶ ἀνακουρίσεως τοῦ φορολογουμένου, οὔτινος τὸ κτῆμα διὰ τυχεροῦ συμβάντος ἐβλάβη, οἶον διὰ χάσματος, ἢ δι' ἀποξηράσεως τῶν κλημάτων καὶ τῶν δένδρων (β).

Διὰ νὰ μὴ πιέζεται ὁ φορολογούμενος παρὰ τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν εἰσπραξίν, διέταξεν ὁ Ἀναστάσιος, ὅστις καὶ νοῦν ἔχορον περὶ τὰ οἰκονομικὰ ἐδειξε καὶ πολλὴν ὑπὲρ τῶν φορολογουμένων φροντίδα, ὅτι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν πέμπεται ἐκ τοῦ ταμείου (σκρινίου) εἰς ἀποδέκτης (κανονικάριος) πρὸς ἀπαίτησιν τῶν χειροστούμενων κατὰ τὰ στελέγη (τίτλους) τοῦ ταμείου. Βεβιαστής (ἐξπελλευστής) δὲν πέμπεται, πλὴν πρὸς μὴν μετὰ τὴν καθυστέρησιν, καὶ μάλιστα εἰς μόνος πρὸς τὸ ὀφειλόμενον λαμβάνων παρὰ τοῦ ἀρχοντος καὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ καὶ τοῦ κανονικαρίου πρόστιμον ἀνάλογον πρὸς τὸ καθυστερούμενον ποσὸν καὶ τὴν βαθυμίαν, καὶ ἀποζημιούμενος διὰ τὴν ὁδοιπορίαν του (γ).

Διὰ τὴν ψευδῆ χρέωσιν φορολογουμένου αὐτὸς ὁ λογοθέτης (discussor) εἶναι ἐξ ἰδίων ὑπόλογος (δ).

Ὁ περισσπρακτής (superexactor) εἴτε ἀρχων, εἴτε ἰδιώτης ἀποδίδει τὸ διπλάσιον εἰς τὸν περισσπρακτῆντα, καὶ ἐν ὑποτροπῇ τιμωρεῖται κεφαλικῶς (ε).

Πλὴν τοῦ χρηματικοῦ τούτου τελήματος, πολλάκις προστίθετο καὶ εἰς εἶδος φόρος ἀνάλογος πρὸς τὸ τέλοςμα (caput), καὶ αὐτὸς ὁ εἰς εἶδος φόρος ἐλέγγοτο ἀννόνα (annona).

Unus quisque annonarias species pro modo capitacionis et sortium praebiturus (ς).

Ὁ εἰς εἶδη διδόμενος φόρος πρὸ πάντων ἐχρησίμει πρὸς διατήρησιν τοῦ ἐφεδρῆοντος στρατοῦ, καὶ τὸ περισσεῖον ἐστέλλετο εἰς τὰς δημοσίους ἀποθήκας. Ἄν δὲν ὑπῆρχε στρατιωτικὴ ἐφεδρεία, ὁ ὑπομνηματοφύλαξ ἐλάμβανεν ἀντὶ εἰδους χρήματα κατὰ δικαίαν ἐκτίμησιν, ἠδύνατο ὁμῶς καὶ ὁ στρατιώτης ἀντὶ εἰδῶν νὰ δεχθῇ χρήματα, μὴ ἐμπορευόμενος (ζ).

Ὅτε πάλιν δὲν ὑπῆρχον τοιοῦτοι φόροι εἰς εἶδη, ἢ

ο἗τοι δὲν ἐζήκουν πρὸς διατροφήν τοῦ στρατοῦ, ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς φορολογουμένους συνωνή (coemptio) καταλογιζομένη εἰς τοὺς χρεωστούμενους παρ' ἑκάστου εἰς χρήματα φόρους κατὰ τὴν σύγχρονον ἀγοραϊαν τιμὴν, ὅτε δὲ δὲν ὀφείλοντο χρήματα εἰς φόρον προκατεβάλλοντο ταῦτα, πρὸς τὴν συνωνήν (α).

Ὡς ἦτον ἐπόμενον, πολλάκις κατελιμπάνοντο κτήματα, διὰ τὰ ἐπικείμενα βάρη, ὡς ὅλως ἀφορα. Καθόσον ὁμῶς ὑπῆρχεν ἀξίωμα ὅτι α Τὰ δημόσια ἢ τέλη οὐκ εἰσὶ κατὰ προσώπων, ἀλλὰ κατὰ πραγμάτων (β), ἢ διὰ νὰ μὴ στερῆται τὸ ταμεῖον τοῦ ἐκταχθέντος φόρου ἐπενοήθη ἡ λεγομένη ἐπιβολή (adjunctio). Κατ' αὐτὴν τὴν ἐπιβολὴν ὁ ναυόμενος τὰ εὐθαλῆ χωρία ὄφειλε νὰ δεχθῇ καὶ τὰ ἀπορα, ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ ἐκεῖνα ὑπὲρ τῶν οἰκητόρων, διότι ἐν γένει ὁ δῆμος (ordo) εὐθύνετο ἐν ἐλλείψει ἰδιοκτητήτου διὰ τοὺς φόρους (γ). Περὶ αὐτῶν τῶν ἐπιβολῶν ὑπῆρχον λεπτομερέσταται διατάξεις, ἐγένετο δὲ ἡ ἐπιβολὴ εἰς τοὺς ὁμοκλήτους, τούτέστιν εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας κτημάτων συνάμα ἀναγεγραμμένων ὡς ἀπαρτιζόντων ἐν χωρίον (δ).

Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς φορολογίας ἦτο κατὰ τὸν μηχανισμόν αὐτοῦ λίαν πρόσφορον πρὸς βεβαίωσιν τοῦ ὀφειλομένου παρ' ἑκάστου ἐγκτητικοῦ φόρου. Εἰς τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν εὐρίσκομεν αἰτίαν τινα μέμψεως, καὶ μόνη ἢ κακὴ χρῆσις ἠδύνατο νὰ τὸ καταστήσῃ ἐπαχθές, καθόσον ἡ εὐχέρεια τῆς βεβαίωσεως καὶ εἰσπράξεως τοῦ φόρου παρεῖχε τὰ μέσα εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνεγκαισθήτως νὰ ἐξαντλήσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ φορολογουμένου.

Οὕτω εἰς περιστάσεις ἐκτάκτου ἀνάγκης βλέπομεν προστιθεμένους καὶ ἐντὸς τοῦ ἔτους ἐκτάκτους φόρους διὰ νεωτέρας ἐπιταγῆς (superindictio) (ε).

Ἄλλ' ἕτερον φορολογίας μέσον ὑπῆρξεν ἡ κυριώτερη αἰτία τῆς καταπίσεως, τούτέστιν ὁ κεφαλικὸς φόρος, ὅστις ὡς ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ ὀνόματος capitatio ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς παντοίας παρενοχλήσεις. Πρὸς ἀντιδιαστολήν ἐν τούτοις ἐλέγγοτο humana capitatio, ἢ capitatio plebeja. Ὁ Κικέρων ἐλληνιστὶ ὀνομάζει αὐτὸν ἐπικεφάλιον (ς).

Ἐκ τοῦ τελευταίου ὀνόματος προκύπτει, ὅτι τὸ κεφαλικὸν τέλος ἐβάρυνε τὴν εὐτελεῆ τάξιν (plebs), ἀλλ' ἀκριβέστερον μανθάνομεν τίνες ἐν τῇ τάξει ταύτῃ κατελέγοντο ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἀππλάσσετο τοῦ κεφαλικοῦ τέλους ὅστις ἀπέφερον οἰουδήποτε ἐγκτητικὸν φόρον (quibus terrarum erit quantiacunque possessio (ζ).

Οἱ ἀποφέροντες ἐγκτητικὸν φόρον ἐλέγοντο κτήτορες (possessores). Οὕτω εὐρίσκομεν διάταξιν φέ-

(α) L. 13. C. de ann. (10, 16) Bas. NST'. σ. 13.

(β) L. 4, § 1. de cens. (50, 15).

(γ) L. 9. C. de exact. (10, 19). Bas. NST'. σ. 24.

(δ) L. 1. C. de disc. (10, 30). Bas. NST'. σ. 2.

(ε) L. 1. C. de superex. (10, 20) Bas. NST'. σ. 25.

(ς) L. 15. C. Th. de ann. (11, 1). L. 2. C. Th. de imm. (11, 12).

(ζ) L. 15, 19. C. de erog. (12, 38) Bas. NZ'. σ. 15, 19.

(α) L. 2. C. ut nem. (10, 27). Bas. NST'. σ. 5. Νισαρά 120. Προκόπ. Ἀνάβ. ΚΓ'. 5.

(β) L. 3. C. de ann. (10, 16). Bas. NST'. σ. 3.

(γ) L. 1, 5. C. de omni (11, 58). Bas. NST'. σ. 12.

(δ) Νισαρά 128, 166, 168. Bas. NST'. σ. 1, 2.

(ε) L. 1. C. de superind. (10, 19).

(ς) Ad Au. V. 16.

(ζ) L. 4. C. de agr. (11, 47).

ρουσαν *discant ordines, discant reliqui possessores* (α). Οἱ Βυζαντινοὶ ὁμοίως ἐπαύτισαν κτήτορας καὶ βουλευτάς, ὅπως ἐπραξάν καὶ οἱ νεώτεροι, καὶ πάντας ὠνόμασαν κτήτορας, ὡς ἐν Βασ. ΝΔ'. ιά. 2. ἔνθα οἱ βουλευταὶ (*decuriones*) λέγονται κτήτορες (β).

Περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν βουλευτῶν δὲν ἔχομεν ῥητὴν διατάξιν, ἀλλὰ συμπεραίνομεν περὶ αὐτῆς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ κεφαλικοῦ τέλους, ὡς βαρύνοντος μόνους τοὺς εὐτελεῖς (*capitatio plebeja*), μεθ' ὧν δὲν τάσσονται οἱ βουλευταὶ (γ).

Πλὴν τούτων ἐξηρημένοι τοῦ κεφαλικοῦ τέλους ἦσαν οἱ ἐξῆς:

α) Κατὰ τὰς τελευταίας διατάξεις οἱ μὴ συμπληρώσαντες τὸ 25 ἔτος (δ).

β) Χῆραι καὶ μονιάζουσαι (ε).

γ) Οἱ ἐλεύθεροι ζωγράφοι, αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ οἱ ἀλλοεθνεῖς δούλοι αὐτῶν (ς).

δ) Ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς φορολογίας ὑπαλλήλων, οἱ ἐν ἐνεργείᾳ *annonarii* καὶ *actuarii* (ζ), διότι ἀποβαλλόμενοι ὡς ἀνάξιοι, δὲν ἔχρζον εὐνοίας, εὐδοκίμουντες ὁμοίως προσβιάζοντο εἰς ἀνωτέραν τάξιν καὶ ὡς ἐξ αὐτῆς ἐγίνοντο ἀτελεῖς.

ε) Στρατιωτικοὶ (η).

Οἱ κληρικοὶ δὲν ἐξηρέθησαν τοῦ κεφαλικοῦ τέλους. « Οἱ κληρικοὶ — τὴν οἰκείαν ἐπιγνώκων τῶσαν κεφαλιτίωνα (θ). »

Μετὰ τὰς εἰρημένας ἐξαίρεσεις πρόδηλον γίνεται, ὅτι τὸ κεφαλικὸν τέλος ἐβάρυνε τοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν εὐτελεῖς καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς ἀκτῆμονας, προσέτι δὲ τοὺς δούλους. Ἐν τοῖς ἀγροῖς ὁμοίως πρὸ πάντων ἐβαρύνοντο οἱ ἐναπόγραφοι. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἐκλήθησαν ἐναπόγραφοι (*adscriptitii*), διότι ἐν τοῖς φορολογικοῖς βιβλίοις ἦσαν ἀναγεγραμμένοι ὑπὸ τὸ κτῆμα, ἔνθα εἶχον τὴν μόνιμον καὶ ἀμετάθετον ἔδραν, καὶ ὁμοῦ συνεκεφαλαιοῦτο τὸ ἐδαφικὸν τέλεσμα τοῦ κτήματος καὶ τὸ τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεπηγμένων ἐναπογράφων κεφαλικὸν τέλος, τὸ ὅποιον παρὰ τοῦ κυρίου τῆς γῆς, πρὸς εὐκολίαν, κατεβάλλετο, ἂν καὶ τὸ χρέος καθαυτὸ καὶ ἀμέσως ἐπέκειτο εἰς τὸν ἐναπόγραφον (ι). Ὁ κύριος τοῦ κτήματος, προκαταβάλλων τὸ κεφαλικὸν τέλος ἀντὶ τοῦ ἐναπογράφου, πρὸς ἀνάληψιν τῶν καταβληθέντων δὲν ἰδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς δημοσίους εἰσπράκτορας, καὶ τὰ περὶ καθυστερούντων τοῦτέστι δικαιώματα, ἀλλ' ἢ αὐτὸς ἢ διὰ τῶν ἰδίων

αὐτοῦ εἰσπρακτῶρων ἐφρόντιζε νὰ λάβῃ παρὰ τῶν ἐναπογράφων τὸ προκαταβληθὲν κεφαλικὸν τέλος.

Αὕτη ἡ τάξις, τῆς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κτήματος ἀναγραφῆς τοῦ κεφαλικοῦ τῶν ἐναπογράφων τέλους, δὲν εἰσῆχθη κατὰ πρῶτον ὡς πρὸς τοὺς ἐναπογράφους, ἀλλ' ἐφηρμόσθη ἐξ ἀναλογίας, οὔσα ἐν χρήσει περὶ τῶν δούλων.

Τὸ κεφαλικὸν τέλος τῶν δούλων κατὰ φυσικὸν λόγον ἐχρεώσται ὁ κύριος, ἀλλὰ τῶν ἐργαζομένων ἐν κτήματι δούλων τὸ κεφαλικὸν τέλος ἀνεγράφετο συνάμα μετὰ τοῦ ἐδαφικοῦ τέλους τοῦ κτήματος.

Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν περὶ τοῦ κτήματος δήλωσιν ἐγίνετο μνεῖα τῶν ἐν αὐτῷ δούλων, τοῦ ἔθνους, τῆς ἡλικίας, τοῦ ἔργου καὶ τῆς τέχνης αὐτῶν ὡς καὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ ἐργαζομένων. ἢ ἐνοικιαστῶν, τούτων δὲ βεβαίως πρὸς ἔλεγχον τῶν χρεωστούντων κεφαλικὸν τέλος. « Εἰ μὲν τοι ἀπογραφομένου τοῦ » προγονοῦ (εἰς τὸν κῆνσον) τὰ σὰ ἀνδράποδα συνῆ » νεσας, δωρεὰ ἐστὶ καθαρά (α). » Τοιοῦτοι δούλοι ἐλέγοντο *servi censiti* ἢ *censibus adscripti* (β), καὶ δὲν ἐξεποιούντο ἀνευ τοῦ κτήματος, εἰς ὃ διέμενον σταθερῶς ἐμπεπηγμένοι (γ).

Δὲν ἐπιταί ὁμοίως ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀντὶ τῶν ἐν τοῖς κτήμασιν ἐργαζομένων δούλων μόνων ἐχρεωστεῖτο κεφαλικὸν τέλος, ἀλλὰ πάντες ὑπέκειντο εἰς αὐτό, ὡς δεικνύει ἢ πρῶτην μνησθεῖσα μοναδικὴ ἐξαίρεσις τῶν ἀλλοεθνῶν δούλων τῶν ἐπαγγελλομένων ζωγραφικὴν ἐλευθέρων καὶ ἀκτῆμόνων.

Διὰ τῆς τοιαύτης ἀπογραφῆς βλέπομεν ἀναπληρούμενον τὸ χάσμα, περὶ οὗ ἐλαλήσαμεν πραγματευόμενοι περὶ ἐναπογράφων, ὡς μὴ ἐχόντων οἰονδήποτε δικαίωμα ἀγωγῆς κατὰ τῶν κυρίων ἐν περιπτώσει αὐθαϊρέτου ἀποβολῆς ἐκ τοῦ κτήματος. Τὸ δημόσιον συμφέρον τῆς εἰσπράξεως τοῦ κεφαλικοῦ τέλους συνεδέετο μετὰ τοῦ συμφέροντος τοῦ ἰδιοκτῆμονος, ὅστις καὶ τοι ἀποβαλὼν τὸν ἐναπόγραφον δὲν ἀπηλλάσσετο τοῦ κεφαλικοῦ τέλους τοῦ ἐπὶ τῆς μερίδος τοῦ κτήματος αὐτοῦ σημειωθέντος ἐναπογράφου, οὔτε ἰδύνατο διὰ τῆς ἀποβολῆς, ὡς παρανόμου, νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐκ τῶν φορολογικῶν βιβλίων ἐν τῇ μερίδι τοῦ κτήματος ἐξάλειψιν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκβληθέντος. Ἀφοῦ μάλιστα ἐχρεώσται πάντοτε τὸ κεφαλικὸν τέλος καὶ ὅτε δὲν ὑπῆρχε πλέον ὁ ἐναπόγραφος ἐπὶ τοῦ κτήματος ὡς ἐκ τῆς ἀποδιώξεως, δὲν εἶχε συμφέρον νὰ ἐνεργήσῃ αὐτὴν, διότι συνάμα ἐστερεῖτο καὶ τοῦ κανόνος, ὃν ἐχρεώσται ὁ ἐναπόγραφος, ἐργαζόμενος ἐπὶ τοῦ κτήματος. Ἦτο δὲ προσέτι, ὡς εἴρηται, καὶ τὸ χρημάτιον τοῦ ἐναπογράφου ὠφέλιμον εἰς τὸν κύριον, ὡς μὴ διατιθέμενον ἀνευ

(α) L. 2. C. Th. ne coll. (11, 22).

(β) L. 4. de decr. (50, 9). *Orta L. 1. αἰτ. Κσαρὰ 128.

(γ) Savigny Zeitschr. VI, σ. 325.

(δ) L. 3. de cens (50, 15) L. 4, 6. C. Th. de cens. (13, 10).

(ε) Αὐτόθι.

(ς) L. 4. C. Th. de exc. (13, 6).

(ζ) L. 3. C. Th. de numer (8, 1).

(η) L. 18. § 29. de mun. (50, 4). L. 6, 7. C. Th. de tiron (7, 13). L. 4. C. de voter (7, 20).

(θ) L. 11, 16. C. de episc. (1, 3). Βασ. Γ'. γ'. 6.

(ι) L. 4, 23. C. de agr. (11, 47).

(α) L. 4. §. 5, 8. de cens. (50, 15). L. 7. C. de doa. (8, 54). Βασ. ΜΖ'. α. 40.

(β) L. 7. C. de agr. (11, 47). L. 10. C. de re mil. (13, 36).

(γ) L. 7. C. de agr. (11, 47). L. 11. C. comm. (3, 38). Βασ. ΙΒ'. γ'. 11.

τῆς ἀδείας αὐτοῦ, καὶ χρησιμεῦον πρὸς αὐξήσει τῶν πρὸς γεωργίαν μέσων. Ἄν ἄλλος κατεῖχε τὸν δραπέτην ἐναπογράφων, ἐχρεώσται οὐ μόνον αὐτὸν ν' ἀπαδώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ κεφαλικὸν τέλος πρὸς τὸν κύριον τοῦ ἐναπογράφου προκαταβαλόντα, ἐφ' ὅσον χρόνον κατεῖχεν αὐτόν. « Ὁ μὴ ἀποκαθιστῶν » τὸν ἀλλότριον γεωργὸν δίδωσι τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ » καπιτατίωνα (α).

Μεταξὺ κυρίου καὶ ἐναπογράφου περὶ καταβολῆς τοῦ κεφαλικοῦ τέλους ἐπετρέποντο συμβόλαια κατ' ἀρέσκειαν, ὥστε ἡδύνατο νὰ γίνῃ συμφωνία περὶ ὀλοσχεροῦς καταβολῆς τοῦ κεφαλικοῦ τέλους παρὰ τοῦ κυρίου, ὡς ἐκ τούτου λαμβάνοντος ἀνώτερον κανόνα παρὰ τοῦ ἐναπογράφου (β).

Πόσον ἦτο τὸ κεφαλικὸν τέλος δὲν γνωρίζομεν, ἀλλὰ βεβαίως μικρόν, ἀφοῦ καὶ ἡ ἐλαχίστη ἐγγεῖος κτῆσις ἦτο λόγος ἀπαλλαγῆς. Ἀρχικῶς αἱ γυναῖκες ἀπέφερον τὸ ἡμισυ μόνον· ὁ Γρηκιανὸς ὁμοῦ καὶ οἱ συναυτοκράτορες ἐμετρίασαν τῶν μὲν ἀνδρῶν τὸ κεφαλικὸν τέλος εἰς τὰ 2/5, τῶν δὲ γυναικῶν εἰς τὸ 1/4 τοῦ ἀρχικοῦ (γ) *Τυπούκειτος*. « Δύο καὶ τρεῖς ἀνδρας τῷ ῥήματι τῆς κεφαλιτίωνος σημαίνεσθαι, γυναῖκας δὲ τέσσαρας. »

Οἱ Αὐτοκράτορες Θεοδοσίος Β' καὶ Οὐαλεντινιανὸς Γ' κατήργησαν ὅλως τὸ κεφαλικὸν τέλος ἐν Θράκῃ, διατηροῦντες μόνον τὸ ἐδαφικὸν (δ), ὅπως ἄλλοτε ἐπραξάν ὁ Οὐαλεντινιανὸς Α' καὶ οἱ συναυτοκράτορες περὶ Ἰλλυρίας (ε), διὰ τὰς συχνὰς φαίνεται τῶν βαρβάρων ἐπιδρομὰς.

Σπουδαιότερα ὁμοῦς ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις τοῦ κεφαλικοῦ τέλους καθ' ὅλας τὰς πόλεις (*plebs urbana*) γενομένη παρὰ Διοκλητιανοῦ, ἀνακληθεῖσα παρὰ Γαλερίου, ἀλλ' ἐπὶ τέλους καθιερωθεῖσα παρὰ Λικινίου καὶ ἔκτοτε κρατήσασα (ς).

Τοιοῦτο προνόμιον τῶν πόλεων παρεχουσῶν εἰς τοὺς ἰδίους κατοίκους οἰασδήποτε τάξεως καὶ καταστάσεως καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς δούλους ἀτέλειαν, ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐπιβλαβὴς εἰς τοὺς ἀγροὺς ἐγκαταλιμπανομένους πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κεφαλικοῦ τέλους. Ἡ συρροὴ πληθυσμοῦ εἰς τὰς πόλεις, μὴ εὐρίσκοντος ἔργον καὶ μὴ ποριζομένου ἐκ τῆς γῆς τὴν ἐνδεχομένην καὶ ἀπαραίτητον πρόσδοον, εἶναι καθ' αὐτὸ ὁ σκόπελος τοῦ πολιτισμοῦ, ἐκ τῆς ἰδίας προόδου κινδυνεύοντος. Ὁ συνετὸς νομοθέτης χρεωστέϊ πᾶσαν πρόνοιαν, ὥστε νὰ καταστήσῃ ποθεινὴν τὴν γεωπονίαν καὶ νὰ ἐλκύσῃ τὸ ἀργὸν πλῆθος εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ἀληθοῦς καὶ μονίμου τῶν ἐθνῶν πλούτου, ἄλλως πληροῦνται αἱ πόλεις ἐνδεοῦς ὄχλου φιλοταράχου καὶ κτηνωδῶς σιτιζομένου ὑπὸ τοῦ ἐξαγοράζοντος πρόσκαιρον ἄνεσιν διὰ τῶν συνεχῶς διαρρίπτομένων δώρων, ἅτινα παρὰ Βυζαντινοῖς

κατέστησαν ἀπαρατάλευτος βᾶσις τῆς βασιλείου τάξεως (α) (*Panem et Circenses*).

Ἐκ τῶν προηγουμένων εἶδομεν τὴν στενὴν σχέσιν τοῦ φορολογικοῦ συστήματος πρὸς τὴν δουλοπαροικίαν, διότι τὸ κεφαλικὸν τέλος διέμενεν ἐπὶ τέλους βᾶρος τοῦ ἐργαζομένου τὴν γῆν, εἴτε ἐναπογράφου, εἴτε δούλου, εἴτε μισθωτοῦ, ἀλλ' ἀκτήμονος, προσαυξάνον τὸ ἐδαφικὸν τέλεσμα.

Ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης καὶ ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ ὀνόματος ὑπέλαβεν ὁ Γουδογγρέθος (β) ἀναιρῶν τὸν Κουϊάκιον, ὅτι εἰς μόνος ὑπῆρχεν ὁ ἐγκτητικὸς φόρος, καθ' ὃν ὡς πλεονέκτημα καὶ ἐπαύξεισι φορολογίας ἐλογίζετο ἡ ἐναπογράφων καὶ δούλων ἐνοίκησις.

Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὄνομα *caput, capitatio*, δὲν δύναται νὰ μᾶς πλανήσῃ ὡς δηλοῦν ἀπλῶς φορολογικὴν μονάδα. Οὕτω ὑπάρχει καὶ φόρος ἐπὶ τῶν ζώων ὀνομαζόμενος *capitatio animalium* (γ). Ὁ αὐτὸς ἐλέγγοτο *capitatio* ἢ εἰς τὸν στρατὸν παρεχομένη νομὴ ἢ καὶ *capitus* (δ).

Αὐτὸς ὁ ἐπὶ τῶν ζώων φόρος καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ μάλιστα τῶν αἰσχροῦν ἐλέγγοτο *χρυσάργυρον*, κατὰ τετραετηρίδα ἢ πενταετηρίδα εἰσπραττόμενος. Ἀλλ' ὁ οἰκονομικώτερος πάντων τῶν Αὐτοκρατόρων Ἀναστάσιος κατήργησεν αὐτὸν κούσας καὶ τὰς καταγραφὰς ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ (ε).

Ὁ Γίββων πάλιν περιέπεσεν εἰς τὴν ἀντίθετον πλάνην, ὅτι μόνος ὑπῆρχε κεφαλικὸς φόρος, ὁ αὐτὸς χρησιμεύων ὡς μέτρον τοῦ ἐγκτητικοῦ (ς), καὶ αὐτὸν ἠκολούθησεν ὁ Νουδέτος (ζ). Ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτῶν ὁ Δουβὼ (η) σχεδὸν τὸ αὐτὸ ἐδίδαξε.

Τὰς περὶ τοῦ ἐναντίου μαρτυρίας ἐξεθέσαμεν κατὰ τὴν πραγματείαν τοῦ Σαβινὸ (θ)· προσθέτομεν ὁμοῦ καὶ ἄλλην μαρτυρίαν ἀκριβεστάτην τὴν ἐξῆς· Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους κεφ. ιγ' λέγει· « Ἀπόδοτε—τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον τῷ τῷ » τέλος, τὸ τέλος. »

Πρὸς διαστολὴν τῆς φαινομένης ταύτης ταυτολογίας ὁ Θεοφύλακτος καὶ ὁ Οἰκουμένιος ἐρμηνεύουν κατὰ τὴν ἐννοίαν τῶν προειρημένων οὕτως· « Τῷ τὸν φόρον χρεωαστομένῳ, ἤγουν τὴν » λεγομένην *κεφαλιτίωνα*, ἀπόδοτε τὸν φόρον, τῷ » τὸ τέλος δέ, ἤγουν τὴν ὑπὲρ τῆς γῆς *συκείσφορον*, τὸ τέλος. »

(Ἔπεται συνέχεια.)

(α) L. 8. C. de agr. (11, 47). B. NE'. 4. 7.

(α) L. 20. § 3. C. aut.

(β) L. 10. C. aut.

(δ) L. 1. C. de col Thr. (11, 51).

(ε) L. 1. C. de col. III. (11, 52).

(ς) L. 1. C. de capit (11, 48).

(α) Νεαρά 105.

(β) Paratitl. C. Th. de censu. Comm. in L. 2, 4. cod.

(γ) L. 6. C. Th. de coll. (11, 20).

(δ) L. 8, 11. C. Th. de erog. (7, 4). L. 1. C. de ann. (1, 52).

(ε) Ζώσιμος Β'. 38. Εὐάγριος Γ'. 39—42. Θεοφάνης σ. 321. Κεδρηνὸς Α'. σ. 626. Ζωναρὰς Β'. σ. 54. Βασ. ΝΣΤ'. 15'. 1.

(ς) Vol 3. ch. 17.

(ζ) Naudet des changements de l'admin. de l'Emp. romain II. s. 322.

(η) Dubos Monarchie Franç. I. ch. 12.

(θ) Zeitschr. VI.